

Лекція

НЕОРГАНІЧНА ХІМІЯ У НАФТОГАЗОВИДОБУВНІЙ ГАЛУЗІ

Нафта та газ

Нафта і газ, будучи основними енергоносіями, відіграють значну роль в економіці будь-якої держави і є природними горючими копалинами.

До природних паливних копалин відносять всі органічні матеріали, які знаходяться в земній корі та можуть служити джерелом теплової енергії.

Всі горючі копалини - тверді, рідкі та газоподібні - каустобіоліти (від грецьких каустос - горючий, біос - життя, літос - камінь).

Нафта

Нафта - природна дисперсна система рідких вуглеводнів, в якій розчинені газоподібні і тверді речовини.

Доведеної теорії про походження нафти поки не існує. Є тільки гіпотези. Питання про походження нафти залишається відкритим, незважаючи на велику кількість припущень.

Елементний склад нафти

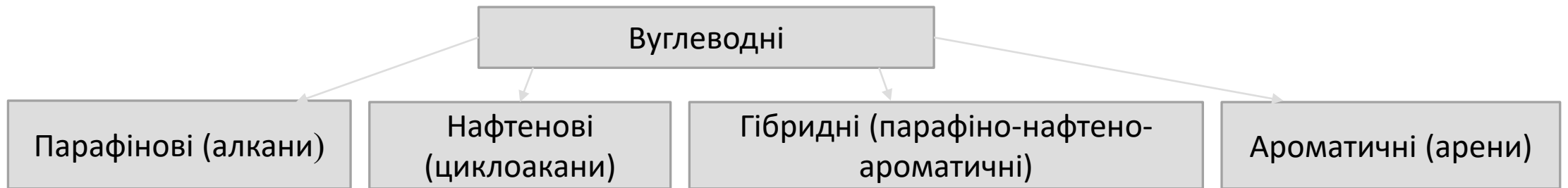
Основні хімічні елементи з яких складається нафта - карбон і гідроген, крім того в нафті присутні кисень, нітроген, сульфур, фосфор і ін. До складу входять і численні мікроелементи, серед яких за концентрацією виділяються ванадій і нікель, а також залізо, цинк, вольфрам, ртуть, уран і ін.

Хімічний елемент	карбон	гідроген	сульфур	кисень	нітроген	фосфор
Вміст, %	83-87	11,5-14,5	7-8	До 2	До 4	До 0,1

Вуглеводні нафти

Класи вуглеводнів, що входять до складу нафт

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРИРОДНИХ ГАЗІВ І КОНДЕНСАТУ

Склад природних газів

вуглеводні

алкани $C_n H_{2n+2}$
циклани $C_n H_{2n}$

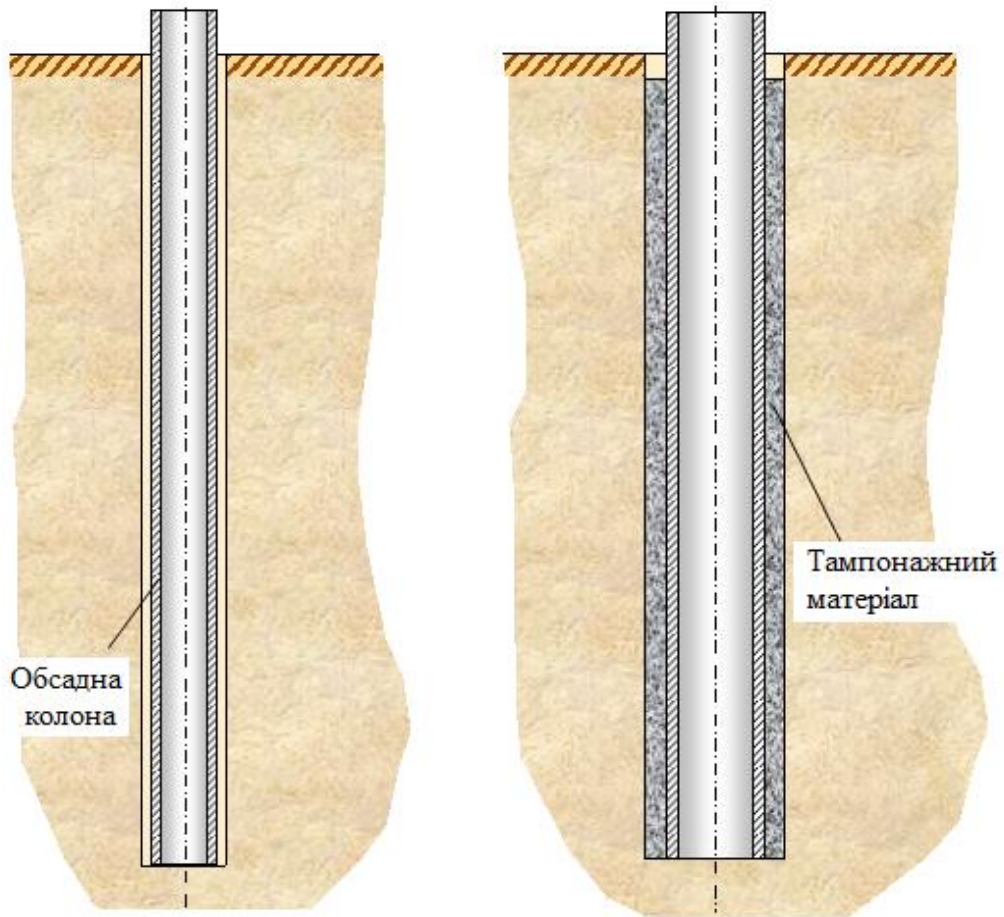
невуглеводні

нітроген N_2
карбону діоксид CO_2
сірководень H_2S
ртуть
меркаптани RSH

інертні гази

гелій
аргон
криптон
ксенон

Нафтові та газові свердловини

Склад портландцементу

Оксиди:

Кальцію (CaO) -60-66%

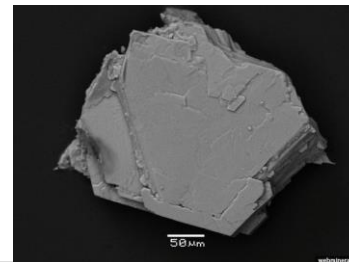
Кремнезему (SiO₂) -18-25%

Глинозему (Al₂O₃) -4-8%

Заліза (Fe₂O₃) 0,5-5%

При взаємодії складових портландцементу з водою у першу чергу утворюються гідросилікати та гідроалюмінати кальцію та **Ca(OH)₂**

В умовах експлуатації на цементний камінь і бетони можуть впливати води, що містять різні розчинені солі (грунтові, міжпластові), які призводять до **корозії** (руйнування) цементного каменю.

За будівельним нормам передбачається така класифікація агресивної дії природних вод за видами агресивності:

вилугувувальна,

загальнокислотна,

вуглекислотна,

сульфатна,

магнезіальна

Агресивність природних вод оцінюється за такими ознаками:

вилуговувальна - за гідрокарбонатною твердістю води (наявність іонів HCO_3^{2-} ;

сульфатна – за вмістом іонів SO_4^{2-} ,

магnezіальна - за вмістом іонів Mg^{2+} ,

вуглекислотна - за вмістом вільного CO_2 ,

загальнокислотна - за кислотністю (рН) середовища.

Вилуговувальна корозія - відбувається під дією прісних вод і обумовлюється тим, що розчинні у воді складові цементного каменю, в першу чергу $\text{Ca}(\text{OH})_2$, розчиняються і вимиваються водою, що супроводжується порушенням структури цементного каменю, зниженням щільності і міцності.

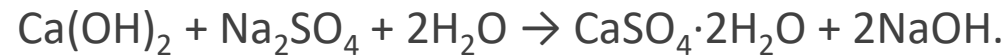

При вилуговуванні 15 - 30% $\text{Ca}(\text{OH})_2$ міцність цементу знижується на 40 - 50%.

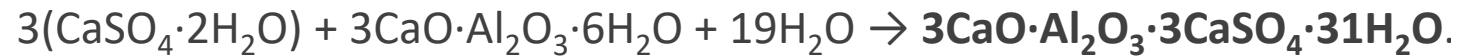

Сульфатна корозія - відбувається під дією іонів SO_4^{2-} і буває двох видів - сульфоалюмінатна і гіпсова.

Сульфоалюмінатная корозія виникає під дією вод, що містять розчинені сульфати натрію або кальцію в кількості більше 250 мг / л у перерахунку на SO_4^{2-} .

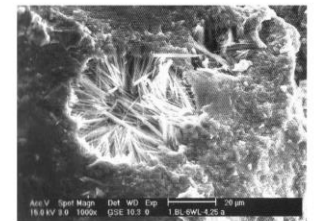
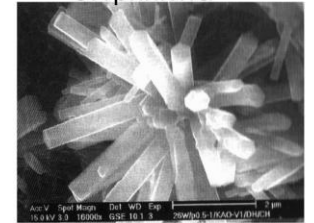
Утворений гіпс взаємодіє з гідроалюмінатами кальцію з утворенням еттрінгіта :

При утворенні малорозчинного еттрінгіта значно збільшується обсяг, що призводить до появи внутрішніх напружень, і супроводжуються розтріскуванням і руйнуванням. У зв'язку з цим еттрінгіт називають **цементної бацилою**.

Гіпсова корозія виникає при концентрації іонів SO_4^{2-} більше 1000 мг / л і полягає в утворенні гіпсу і відкладенні його в порах і капілярах цементного каменю, що викликає появу напруг та призводить до руйнування.

Электронно-микроскопические фотографии эттрингита

Штарк И., Вихт Б. Долговечность бетона - Пер. с нем. Киев: Оранта, 2004. 301 с.

Магnezіальних корозія відбувається під дією магnezіальних солей, взаємодіючих з гідроксидом кальцію

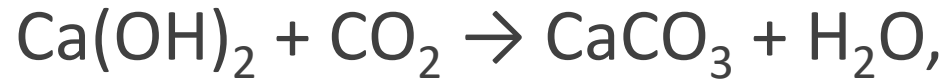
в результаті чого виділяється гідроксид магнію і розчинна сіль кальцію:

Оскільки гідроксид магнію практично не розчиняється, реакція не оборотна і проходить до кінця. Зниження концентрації гідроксиду кальцію викликає розкладання гідросилікатів і гідроалюмінатів кальцію. Якщо у воді присутній сульфат магнію, то одночасно з магnezіальною корозією протікає і сульфатна.

Вуглекисла корозія відбувається під дією мінералізованих вод, багатих CO₂

Утворений в результаті реакції гідрокарбонат кальцію легкорозчинний у воді, поряд з його утворенням відбувається зниження концентрації Ca(OH)₂, що призводить до розкладання гідросилікатів і гідроалюмінатів кальцію.

Загальнокислотна корозія визначається наявністю вільних кислот, що розчиняють компоненти цементного каменю.

При дії **соляної кислоти** на гідроксид кальцію утворюється легкорозчинний **хлорид кальцію**;

при дії **сірчаної кислоти** - гіпс (гіпсова корозія),

а при взаємодії цього гіпсу з гідроалюмінатами кальцію - еттрінгіт (сульфоалюмінатная корозія).

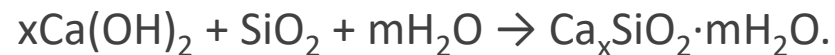
Стійкість портландцементу можна підвищити підбором мінералогічного складу.

Портландцемент з підвищеним вмістом алюмінатів кальцію відрізняється низькою корозійною стійкістю по відношенню до сульфатної агресії.

У сульфатних водах краще використовувати портландцемент з підвищеним вмістом алюмоферитної фази.

Для боротьби з вилуговувальною корозією до складу портландцементу вводять активні мінеральні добавки, що містять кремнієву кислоту, яка зв'язує гідроксид кальцію в малорозчинні гідросилікати кальцію :

У водах багатих CO_2 використовують цемент без добавок, який виділяє при твердінні велику кількість $\text{Ca}(\text{OH})_2$, що попереджає руйнування гідросилікатів і гідроалюмінатів кальцію.

Ускладнення, що виникають в процесі нафтовидобутку, пов'язані з випадінням солей в осад, асфальтосмолопарафінових речовин, корозією, серйозно ускладнюють процес нафтовидобутку, збільшуючи витрати на подолання спричинених ними наслідків.

Відкладення солей на робочому колесі насосу

Мінеральні відкладення у нафтопроводі

Локальна корозія під відкладеннями

Головним джерелом виділення солей є вода, видобута спільно з нафтою. У зв'язку з цим до процесу солевідкладення схильні свердловини і наземне обладнання, що експлуатується в умовах обводнення продуктивного пласту.

Відомо, що випадіння хімічної речовини в осад з розчину відбувається в тому випадку, якщо концентрація цієї речовини або іона в розчині перевищує рівноважну, тобто коли виконується нерівність

$$C_i \geq C_{i,p}$$

де C_i – концентрація сполуки або іона потенційно здатного до випадання в осад,

$C_{i,p}$ – рівноважна при даних умовах концентрація сполуки або іона.

З цієї нерівності випливає, що випадіння осаду може відбуватися або за рахунок збільшення лівої частини (зростання фактичної концентрації сполуки або іона, потенційно здатного до випадання в осад), або за рахунок зменшення правої частини (зниження рівноважної концентрації сполуки або іона).

Перша з цих умов має місце при змішуванні вод різного складу, несумісних один з одним, і розчиненні гірських порід.

Друга - при перенасичення вод в результаті зміни термобаричних умов, випаровуванні води, виділення газів.

За ступенем мінералізації пластові води діляться на чотири групи :

- розсоли ($Q > 50$ г/л);
- солоні ($10 < Q < 50$ г/л);
- солонуваті ($1 < Q < 10$ г/л);
- прісні ($Q < 1$ г/л).

Мінералізація пластових вод зростає з глибиною залягання пластів. Мінералізація вод нафтових родовищ коливається від декількох сотень г/м³ у прісній воді до 300 кг/м³ у концентрованих розсолах.

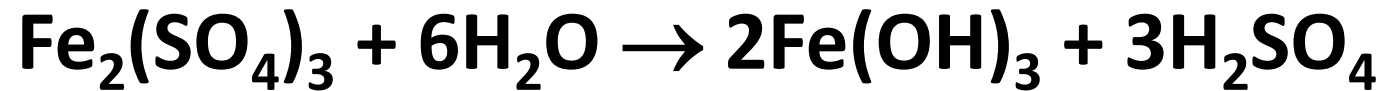
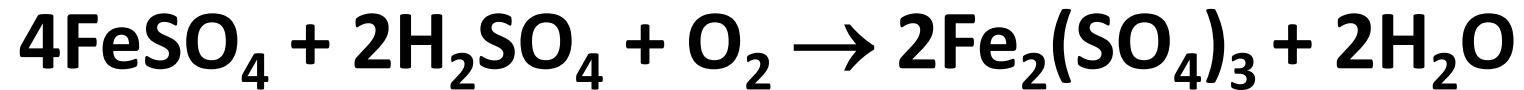
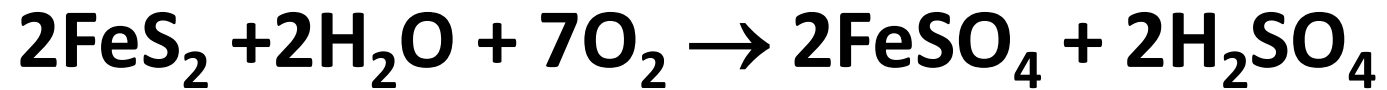
Склад пластових вод визначається багатьма факторами: мінеральним складом порід пласта, характером його гідрогеологічного режиму, віком пластів, температурними умовами, величиною пластового тиску і т.і.

Головна причина випадіння сульфатів кальцію – це змішування підземних пластових вод хлоркальцієвого типу з нагнітальною водою, що містить сульфат-іони.

Найбільш надійним засобом попередження і боротьби з осадами гіпсу служить застосування для заводнення родовища безсульфатних високомінералізованих вод.

Прісні води, особливо насичені киснем, можуть збагачуватися сульфат-іонами при русі по пласту за рахунок хімічних реакції:

- окислення сульфідів

- вилуговування (розчинення) гіпсу, що міститься в породі пласта,

- десорбції сульфат-іонів з поверхні порового простору порід.

Навіть просте розбавлення насиченої сульфатами пластової води сприяє їх випаданню в осад, оскільки розчинність сульфатів помітно знижується зі зменшенням мінералізації розчинів. У тому ж напрямку впливає охолодження пластів, що відбувається при їх заводненні прісними поверхневими водами.

В свердловинах при зміні термобаричних умов відбувається зниження вмісту вуглекислоти в воді і, як наслідок, зміщення рівноваги хімічної реакції в праву сторону і випадання карбонату кальцію :

В результаті відбувається відкладення карбонатів на поверхні і всередині насосів.

Фактором, що чинить вирішальний вплив на солеутворення, є мінералізація пластових вод і їх іонний склад.

Класифікація пластових вод:

- 1) сульфатно-натрієві;
- 2) гідрокарбонатно-натрієві;
- 3) хлоридно-магнієві;
- 4) хлоридно-кальцієві.

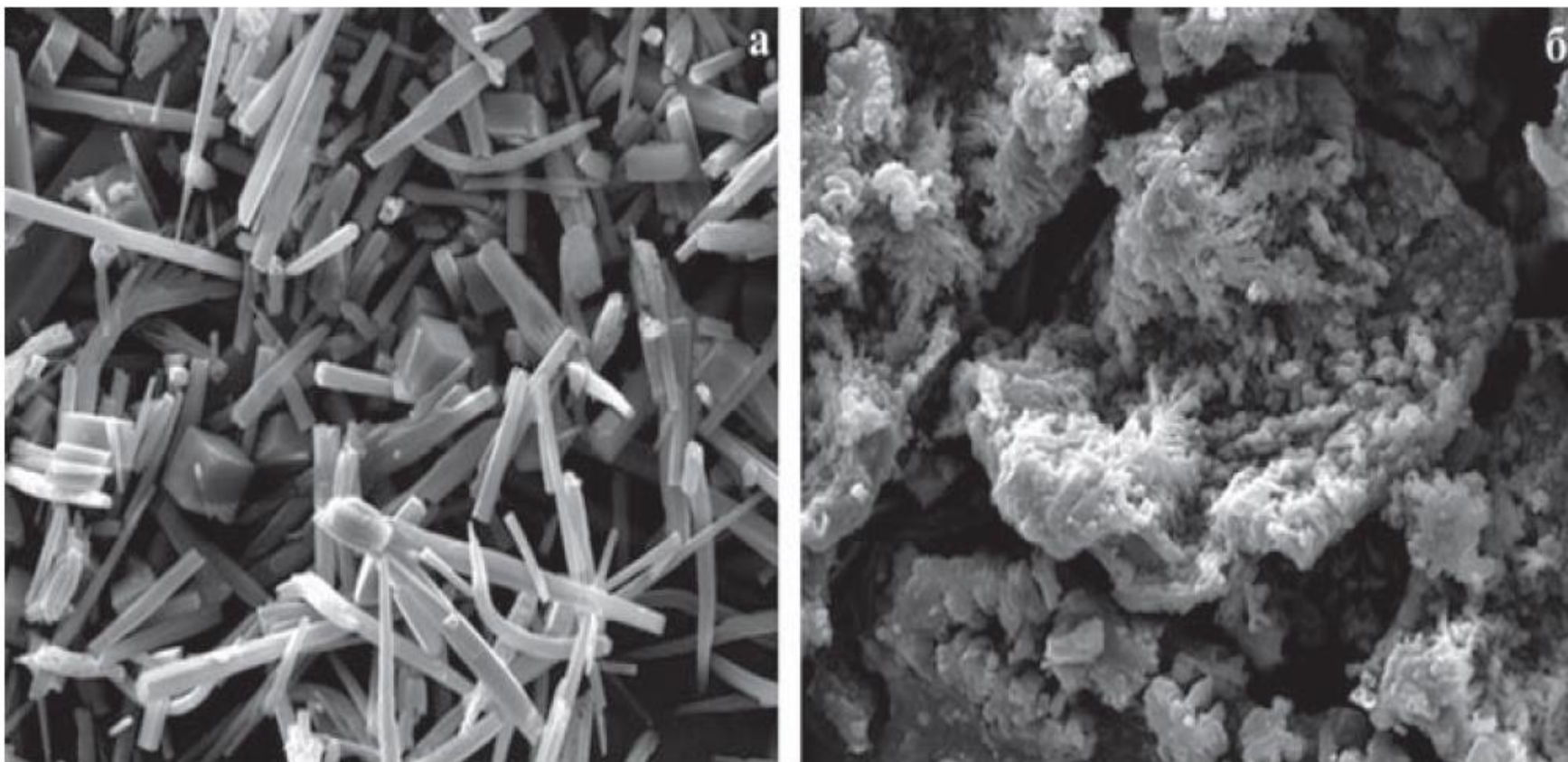
Тип води	Співвідношення іонів		
	$\frac{Na^+}{Cl^-}$	$\frac{Na^+ - Cl^-}{SO_4^{2-}}$	$\frac{Cl^- - Na^+}{Mg^{2+}}$
Сульфатно-натрієва	> 1	< 1	< 0
Гідрокарбонатно-натрієва	> 1	> 1	< 0
Хлоридно-магнієва	< 1	< 0	< 1
Хлоридно-кальцієва	< 1	> 0	> 1

У свою чергу, кожен тип ділиться по переважанню аніона на три групи вод: гідрокарбонатні, сульфатні і хлоридні, а кожна група включає три підгрупи по переважанню катіона: натрієві, магнієві і кальцієві. Найбільш поширеними серед вод нафтових родовищ є **гідрокарбонатно-натрієві** і, особливо, **хлоридно-кальцієві** води.

Для боротьби з солевідкладанням широко використовуються технології його попередження і видалення.

Найчастіше всього використовують інгібітори солевідкладень

Інгібіторами солевідкладень називаються хімічні речовини і їх суміші, які при додаванні їх до пересичених водних розчинів мінеральних солей у відповідній концентрації запобігають або значно знижують виділення з розчинів осадів малорозчинних солей. Найчастіше це органічні розчинники, які не впливають на загальну корозію обладнання та ефективно запобігають утворенню осадів.

Кристали CaCO_3 , які випали з пересиченого розчину:
а – без інгібітора, б – з інгібітором відкладень

Оскільки інгібітори солевідкладень діють на процес кристалізації за рахунок адсорбції, а не шляхом хімічних реакцій, то концентрації, при яких відбувається інгібування осадкоутворення, не високі, в середньому від 5 до 40 мг / л комерційних продуктів, які представляють собою 10-50% - розчини індивідуальних речовин (і їх сумішей) в воді або водно-спиртових сумішах.

Для запобігання солевідкладення в свердловинному обладнанні широко застосовується **технологія постійного дозування інгібітора солевідкладення** в затрубний простір свердловини

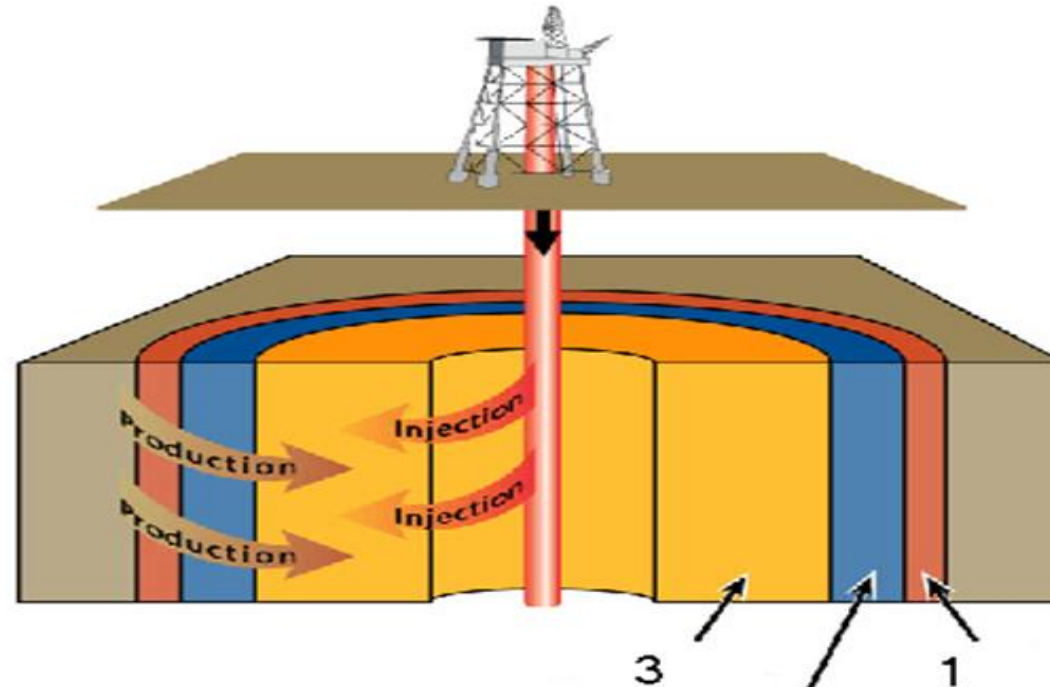

Схема закачування інгібітора

1 - 15% розчин соляної кислоти

2 - 5% розчину інгібітора

3 - продавочна рідина для відтискування інгібітора в віддалену зону пласта.

Для підвищення ефективності профілактичних заходів щодо попередження солевідкладення необхідна попередня **очистка** від накопичених відкладень солей.

Видалення проводиться при працюючому насосному обладнанні шляхом подачі в затрубний простір свердловини солянокислого розчину.

Головною вимогою при такій обробці є використання мало концентрованого розчину кислоти - не більше 5%.

Головною загрозою є можливість впливу кислоти на цілісність електричного кабелю. Броня кабелю виконана з **оцинкованого заліза** та активно взаємодіє з кислотою. З цієї причини другим обов'язковою умовою є застосування інгібітору корозії металу.